

בס"ד. שיחת אחרון של פסח, ה'תשכ"ו.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הק' לסעודה.

א. ימים האחרונים (כולל גם יום האחרון) של פסח באים בהמשך לימים הראשונים (עד ליום ראשון) של פסח — לא כמו שמיני-עצרת, שהוא "רגל בפני עצמו"¹, ואומרים בו "שהחיינו", משא"כ בימים האחרונים של פסח שבהם אין אומרים שהחיינו, ולא בגלל שאין צורך בכך, אלא כדברי רבינו הזקן בשו"ע²: "כיון שכבר אמרו בשתי לילות הראשונים של פסח" — "אמרו" דייקא [ולא "שכבר אמר כו'"], שמשמעותו, שאמירת שהחיינו בימים הראשונים פוטרת את הימים האחרונים], והיינו, שכבר אמר אותו — את ברכת שהחיינו של שביעי ושמיני של פסח — "בשתי לילות הראשונים של פסח"³.

כלומר: ברכת שהחיינו שאומרים בהתחלת החג, בעת הקידוש — לפני כל עניני הסדר "פסח" (כולל גם המצה האחרונה, אפיקומן, שהיא זכר לפסח) מצה ומרור" — קאי על כל חג הפסח, הן הימים הראשונים והן הימים האחרונים.

ואע"פ שיש חילוק בין ימים הראשונים לימים האחרונים, שימים ראשונים עיקר ענינם הוא יצי"מ⁴, ואילו ימים האחרונים עיקר ענינם הוא הגאולה העתידה לבוא⁵ [שלכן אומרים בהפטרה דאחרון של פסח: "ויצא חוטר מגזע ישי וגו'⁶", "כי מלאה הארץ דעה את ה' וגו'⁷", וכמ"ש הרמב"ם⁸ שהסיבה שנתאו לימות המשיח היא בגלל שאז יקויים היעוד "מלאה הארץ דעה את ה'"], מ"מ, ברכת שהחיינו בימים הראשונים קאי גם על הימים האחרונים.

ב. והענין בזה — שגם הימים הראשונים דחג הפסח שעיקר ענינם הוא יצי"מ, יש להם שייכות לגאולה העתידה:

(5) ראה גם שיחת אחש"פ דאשתקד ס"ה (תו"מ חמ"ג ע' 199). וש"נ.
(6) ישע"י יא, א.
(7) שם, ט.
(8) הל' תשובה ספ"ט, והל' מלכים בסופן.

(1) סוכה מח, רע"א. וש"נ.
(2) אר"ח סת"צ סי"ב.
(3) ראה גם שיחת אחש"פ תשכ"ג סכ"ט
(תו"מ חל"ו ע' 326). וש"נ.
(4) אף שאומרים גם "כן... יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים כו'".

בליל א' דחג הפסח אומרים הלל — ד"אמר קרא⁹ השיר יהי לכם כליל התקדש חג, לילה המקודש לחג טעון הלל" (ואין לך לילי חג להטעין שירה חוץ מלילי פסחים על אכילתו)¹⁰, ועד שנקרא "הלל המצרי"¹¹, כיון שאומרים בו "בצאת ישראל ממצרים"¹². אבל, גם בהלל יש שני חלקים: החלק הראשון — ששייך ליצי"מ, והחלק השני — ששייך לגאולה העתידה¹³, שאותו אומרים בליל הפסח לאחר כוס שלישי, ולאחרי אמירת "שפוך חמתך"¹⁴, שזוהי ההכנה לגאולה העתידה.

וזהו גם מה שאומרים בחלקו השני של הלל:

"ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל"¹⁵ — ב"פ ימין נלא כמו ביצי"מ שהיתה "ביד (חזקה) ובזרוע (נטויה)"¹⁶, שהם יד ימין ויד שמאל¹⁷], כיון שקאי על לעת"ל, שאז תגלה בחי' עתיק, ש"לית שמאלא בהאי עתיקא"¹⁸, אלא כולו ימין¹⁹;

"אנא ה' הושיעה נא"²⁰, ולא רק "הושיעה" סתם, אלא באופן ד"הצליחה נא"²⁰,

וכן "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו"²¹ — ד' פעמים, שכולל כל סדר ההשתלשלות (שנחלק לד'), ועד ל"הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו"²² שהיא לעתיד לבוא, כאשר יקויים היעוד²³ "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר".

ומזה מובן, שגם ביצי"מ ישנה כבר הגאולה העתידה — ע"ד שברכת שהחיינו של אחרון של פסח, שקשור עם הגאולה העתידה, נאמרת כבר בימים הראשונים דחג הפסח, הקשורים עם יצי"מ; וכן לאידך גיסא — שגם כאשר תהי' הגאולה העתידה אזי "מזכירין יצי"מ"²⁴.

ונמצא, שיצי"מ והגאולה העתידה קשורות זו בזו, שלכן, ביצי"מ

9) שם ל, כט.	17) ראה פע"ח שער חהמ"צ פ"ז. מ"ח
10) פסחים צה, ב (ובפרש"י).	מסכת ליל פסח פ"ז. סידור (עם דא"ח) רצג,
11) ברכות נו, א ובפרש"י.	ג ואילך.
12) תהלים קיד, א.	18) זח"ג קכט, א. וראה שם רפט, א.
13) ראה פסחים קיח, א. הגש"פ עם	19) ראה תוי"מ סה"מ תמוז ס"ע סא.
לקוטי טעמים ומנהגים ע' לב (פיסקא	וש"נ.
"הללו" בסופה). וראה גם שיחת ליל ב'	20) תהלים שם, כה.
דחה"פ תשכ"ג סי"ט (תו"מ חל"ו ע' 283).	21) שם, א.
14) שם עט, ו.	22) שם, כט.
15) שם קיח, טז.	23) ישע"י מ, ה.
16) ואתחנן ה, טו. תבוא כו, ח.	24) ברכות יב, סע"ב (במשנה).

כלולה כבר הגאולה העתידה, ובגאולה העתידה מזכירין יצי"מ, והחילוק ביניהם אינו אלא מהו העיקר ומהו הטפל.

ולכן נאמר²⁵ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", "כימי" לשון רבים²⁶, שיצי"מ הו"ע אחד שנמשך מזמן יציאת מצרים עד לגאולה העתידה²⁷.

* * *

ג. ע"פ האמור לעיל (ס"א) שימים האחרונים דפסח קשורים בעיקר עם הגאולה העתידה, — צריך להבין מהו ענינו של שביעי של פסח:

שביעי של פסח — קשור עם יצי"מ לא רק באופן של טפל, אלא באופן של עיקר, שהרי בשש"פ הי' קריעת ים סוף, שזהו הגמר והשלימות²⁸ של יצי"מ²⁹.

וא"כ, מהי השייכות של שביעי של פסח, שקשור בעיקר עם יצי"מ — לימים האחרונים של פסח, שקשורים בעיקר עם הגאולה העתידה? ועכצ"ל, שהענין דקרי"ס שייך לענין הגאולה העתידה כפי שהיא ביצי"מ גופא, כדלקמן.

ד. ובהקדם ביאור כללות החילוק שבין יצי"מ לגאולה העתידה: גם יצי"מ היתה גאולה שלימה — שהרי ביצי"מ ביררו את כל ניצוצות הקדושה, כמ"ש³⁰ "וינצלו את מצרים", "שעשאוה כמצודה שאין בה דגן .. כמצולה שאין בה דגים"³¹, דקאי על הניצוצות של עלמא דאתגליא ("דגן") ושל עלמא דאתכסיא ("דגים"), כפי שפירש אאמור"ר ז"ל³², ולכן ישנו איסור לחזור למצרים, כמ"ש³³ "לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם", כיון שליהודי אין מה לעשות במקום שלא נשארו ניצוצות קדושה שצריך לבררם, ולכן אסור לו להיות שם³⁴.

ובזה משתווה גאולת מצרים לגאולה העתידה — שאינה כמו שאר

וש"נ.

(25) מיכה ז, טו.

(29) חסר קצת (המו"ל).

(26) ראה זהר ח"א בהשמטות רסא, ב.

(30) בא יב, לו.

ח"ג קעו, רע"א.

(31) ברכות ט, ב.

(27) ראה רד"ה כימי צאתך דאחש"פ

(32) לקוטי לוי"צ אג"ק ע' ער.

תרצ"א (תש"ח); שם פ"ב (סה"מ תרצ"א ע' צא; ע' רעה (תש"ח ע' 159; ע' 164)).

(33) בשלח יד, יג. וראה מכילתא עה"פ.

(28) ראה גם לקו"ש חכ"ב ע' 34. שיחת

(34) ראה שער המצוות להאריז"ל ס"פ

אחש"פ שבהערה 3 סל"ב (תו"מ שם ע' 329).

ראה. ל"ת וסה"ל ר"פ תצא.

הגלויות, שבהן לא היתה גאולה שלימה, שהרי לא כל בני יצאו מהגלות, ואדרבה, ה"סולת" נשאר בגלות³⁵, שמזה מוכח שעדיין נשארו ניצוצות קדושה שצריך לבררם, ואילו גאולת מצרים היתה גאולה שלימה³⁴.

אבל אעפ"כ, גם לאחרי שבני השלימו אמנם את עבודתם במצרים והוציאו משם את כל ניצוצות הקדושה, נשארה עדיין המציאות של מצרים, שלכן היתה יצי"מ צריכה להיות באופן ד"כי ברח העם"³⁶. ועוד זאת, שגם לאחרי יצי"מ הוצרכו בני ללכת לברר את העולם, החל מביורר המדבר כו' ;

משא"כ בגאולה העתידה, שאז יזדכך העולם, כמ"ש³⁷ "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", וכתיב³⁷ "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי", וכמ"ש לפנ"ז: "וגר זאב עם כבש וגו' ונער קטן נוהג בס"³⁸, ועד שיתברר אפילו ה"צפועוני"³⁹ (שהו"ע הרע שבנחש הקדמוני גופא⁴⁰), "כי מלאה הארץ דעה גו"⁴¹.

ה. ועפ"מ"ש במדרשי חז"ל⁴¹ שאילו זכו (ולא היו הענינים שגרמו להיפך כו') היתה היציאה ממצרים באופן של גאולה שאין אחרי גלות [שלכן נאמר מיד לאחרי קרי"ס "עד יעבור עמך ה' עד יעבור גו"⁴², ב"פ, דקאי על ההעברה בים סוף ועל ההעברה בירדן⁴³, ומיד לאח"ז "תבאמו ותטעמו גו"⁴⁴, באופן נצחי], הרי מובן, שביצי"מ ישנם כבר כל הענינים בדוגמת הגאולה העתידה.

וזהו הענין של קרי"ס — שביצי"מ גופא הרי זה בדוגמת הגאולה העתידה, כי:

החילוק בין יצי"מ לקרי"ס הוא — שביצי"מ נשארו עדיין פרעה עם ה"שלישים" וכו'⁴⁵, משא"כ בקרי"ס, ש"לא נשאר בהם עד אחד"⁴⁶; ועד"ז בנוגע להצלת בני — שביצי"מ נשאר עדיין אצל בני הפחד ממצרים, משא"כ בקרי"ס²⁸; וכן בנוגע לענין הביורר — שהרי אמרו רז"ל⁴⁷ ש"גדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים", באופן שלא בערך.

35) ראה קידושין טז, ב. וש"נ.	42) בשלח טו, טז.
36) שם, ה. וראה תניא ספ"א.	43) ראה מכילתא ויל"ש (רמז רנב) ופרש"י
37) זכרי' יג, ב.	עה"פ (מת"א).
38) ישע"י יא, ו.	44) שם, יז.
39) שם, ח.	45) שם יד, ז.
40) ראה מצו"צ ורד"ק עה"פ.	46) שם, כח.
41) ראה עירובין נד, א. שמור"ר רפ"ב.	47) פרש"י שם טו, כב — ממכילתא בא
יב, לו. ועוד.	יב, לו. ועוד.

ו. ויש להוסיף, שהאמור לעיל שגם ביצי"מ ישנם הענינים דלעת"ל (בתור טפל), צריך להתבטא גם בעבודה בפועל, כמו כל הענינים (ועד שמצינו⁴⁸ שלמדים הלכה בפועל מפסוקים שמדברים אודות היעודים דלעת"ל).

וכמובן מהמבואר בהמשך וככה הגדול⁴⁹ בפירוש מארז"ל⁵⁰ "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז כו", גודל מעלת העבודה עתה, ועד שכל הגילויים דלעת"ל תלויים במעשינו ועבודתינו כל משך זמן הגלות⁵¹, והיינו, שעכשיו נעשה גם הענין עצמו, אלא שזהו כמו דבר המונח בקופסא, ובאופן שגם ה"מפתח" נמצא בידינו כו"⁵².

וכן לאידך גיסא, שיש הוראה גם מהאמור לעיל שלעת"ל יהי גם הענין דיצי"מ בתור טפל, וכפי שיתבאר לקמן (ס"ח ואילך).

* * *

ז. מהענינים שבהם משתווה יצי"מ עם הגאולה העתידה⁵³ — שביצי"מ נאמר⁵⁴ "נעליכם ברגליכם", וכן בגאולה העתידה נאמר⁵⁵ "והדריך בנעלים" (שזהו השכר על קיום הציווי "נעליכם ברגליכם").

ומזה מובן, שכדי לבוא להשכר ד"והדריך בנעלים", צריכה להיות גם עכשיו העבודה הקשורה עם ענין הנעל.

והענין בזה — כידוע שיש בנשמה גם בחי' רגל⁵⁶, ועד למדריגה התחתונה שברגל גופא — העקב שברגל,

— שזהו ענין ששייך במיוחד לזמן דעקבתא דמשיחא, שעז"נ⁵⁷ "והי' עקב תשמעון", וכפירוש רש"י: "אם המצוות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון". ולכן ראינו אצל רבותינו נשיאינו שהשתדלו ביותר ("זיך פאָרלייגט") בנוגע לענינים הקשורים עם בחי' רגל שבנשמה — כו' —

ועד לענינים הקשורים עם רגל כפשוטו, כולל גם ענין הנעל, שענינו להגן על הרגל מפני המזיקים כו"⁵⁸.

53) ראה גם שיחת אחש"פ שבהערה 5
סי"ג ואילך (תו"מ חמ"ג ע' 205 ואילך).
54) בא יב, יא.
55) ישע"י יא, טו.
56) ראה גם לעיל ס"ע 230. וש"נ.
57) ר"פ עקב.
58) ראה המשך וככה הנ"ל פק"ח ואילך.

48) ראה שבת סג, א (במשנה).
49) תרל"ז פט"ו ואילך (סה"מ תרל"ז
ח"ב ע' תיז ואילך).
50) אבות פ"ד מ"ז.
51) תניא רפל"ז.
52) ראה לקו"ת דברים א, ב. וראה גם
תו"מ ח"ב ע' 198. וש"נ.

וענין זה קשור עם כל שלש הרגלים, החל מחג הפסח שהוא "ר"ה לרגלים"⁵⁹ — שענינם קשור עם הליכה ברגל, שלכן, כל מי שאינו יכול להלוך ברגליו להר הבית פטור מעלי' לרגל⁶⁰.

וזהו גם המנהג טוב שהנהיגו בשלש הרגלים — שהולכים לבתי-כנסיות כדי לשמח יהודים כו'.

ומובן, שכל מי שמשמח יהודים ע"י עבודתו מלמטה למעלה — אזי נותנים לו עניני שמחה מלמעלה, ובזכותו — גם לכל אלו הנמצאים בסביבתו.

וכבר נקבע הסדר — שכל אלו שהלכו לשמח יהודים, אומרים "לחיים" (ובזכותם ובתור טפל אליהם — גם שאר המסובים), ומתוך ניגון שמח⁶¹.

* * *

ח. דובר אודות החילוק בין יצי"מ, שהיתה באופן ד"ברח העם", שהוצרכו לברוח מהרע ש"עדיין הי' בתקפו"⁶², שזהו אופן העבודה דאתכפיא, לגאולה העתידה, שאז יהי מעמד ומצב דאתהפכא. ואעפ"כ, גם ביצי"מ הובטח כבר אודות הגאולה העתידה ("אנכי אעלך גם עלה"⁶²), כיון שהידיעה שסוכ"ס יגיעו לאתהפכא נותנת כח בעבודת האתכפיא; וגם לעת"ל יזכירו את יצי"מ, כיון שגם במצב של אתהפכא יש צורך בענין הביטול המודגש באתכפיא. וזהו גם החילוק שבין "לחם עוני"⁶³ (אתכפיא) ל"מצה עשירה"⁶⁴ (אתהפכא)⁶⁵. ועפ"ז מובן, שגם בזמן הזה שהחיוב הוא ב"לחם עוני" דוקא, שייך גם הענין של "מצה עשירה" (כפי שמצינו ש"בימייהם היו אוכלין מצה עשירה על סעודתן", "ולא היו אוכלין מצת מצוה אלא לאחר שמלאו כריסן"⁶⁶; ומעין זה גם בזמן הזה, שבערב פסח מותר לאכול מצה עשירה⁶⁷) — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חט"ז ע' 122 ואילך.

ט. וההוראה מזה בעבודת האדם בכל יום:

63 פ' ראה טז, ג.	59 ר"ה בתחלתה.
64 נסמן בלקו"ש שבפנים הערה 3.	60 חגיגה בתחלתה.
65 ראה גם שיחת ליל ב' דחה"פ תשי"ב	61 יש לציון, שבליל אחש"פ, אמר כ"ק
ס"ג (תו"מ ח"ה ע' 120).	אדמו"ר שליט"א לאלו שחזרו מה"תהלוכה":
66 מרדכי סוף פסחים בדיני הסדר.	שיהי' הענין ד"ראשו על כרעיו ועל קרביו",
67 טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סתע"א ס"ב	לעבוד את ה' בשמחה (ראה לקמן סי"א
(ס"ד).	ואילך).
	62 (ויגש מו, ד.

אמרו חז"ל במשנה⁶⁸ "בכל דור ודור (ורבינו הזקן מוסיף⁶⁹: "ובכל יום ויום") חייב אדם לראות (ראי' דייקא, שהיא תכלית ההתאמתות⁷⁰) את עצמו כאילו הוא (עצמו) יצא (היום) ממצרים", וכפי שמבאר רבינו הזקן⁶⁹ שזהו ענין "יציאת נפש האלקית ממאסר הגוף .. בפרט בקבלת מלכות שמים בק"ש .. ולכן תקנו פ' יציאת מצרים בשעת ק"ש דוקא" (וזוהי הנתינת כח לעבודה במשך כל היום בכל כחות ולבושי הנפש כו').

וענין זה יכול להיות בב' אופנים:

(א) ע"ד הגאולה העתידה — שהרי אמרו רז"ל שאילו זכו היתה היציאה ממצרים באופן של גאולה שאין אחרי' גלות (כנ"ל ס"ה) — ללא בלבולים מהיצה"ר, אפילו לא לפי שעה, כיון שכבר השלים את העבודה והיגיעה עם היפך הטוב, ולכן לא צריך להיות אצלו הענין ד"ברח העם", אלא מתוך מנוחה יכול לעבוד עבודתו באופן של עלי' "מחיל אל חיל"⁷¹ בעבודת ה' (בדוגמת המעמד ומצב דלעת"ל, כמובן ממ"ש הרמב"ם⁸ שהסיבה שנתאוו ימות המשיח היא לפי שאז יוכלו לעסוק בעניני עבודת ה' מתוך מנוחה והרחבה, ללא ענינים המבלבלים, לא מבחורין, ועאכו"כ לא מבפנים).

(ב) למטה מזה — כפי שהיתה היציאה ממצרים בפועל — באופן ד"ברח העם", לברוח מן הרע כו', ולכן הוצרכו לאח"ז להתחיל לעבוד ולהתייגע על עצמם ("האָרעווען מיט זיך"), שזהו תוכן הענין דספירת העומר במ"ט הימים שבין יצי"מ למ"ת, לברר ולזכך את נפש הבהמית מיום ליום, באופן ד"מעט מעט אגרשנו"⁷², ולפעול שגם אצלה יהי' ענין העלי' למעלה (היפך "רוח הבהמה היורדת היא למטה"⁷³).

[וכן הוא פשטות הענין ע"פ נגלה, כמ"ש הר"ן בסוף פסחים בשם הגדה: "בשעה שאמר להם משה תעבדון את האלקים על ההר הזה"⁷⁴ .. לסוף חמשים יום, היו מונין כל אחד ואחד לעצמו, מכאן קבעו חכמים לספירת העומר, כלומר בזמן הזה .. אנו .. מחשבין נ' יום לשמחת התורה, כמו שמנו ישראל באותו זמן", והיינו, שמצות ספה"ע היא שכל על הספירה שמנו אז. וע"ד שמצינו בנוגע לאבות שקיימו את כל התורה

72 משפטים כג, ל.

73 קהלת ג, כא.

74 שמות ג, יב.

68 פסחים קטז, ב.

69 תניא פמ"ז.

70 ראה תור"מ סה"מ אדר ע' לו. וש"נ.

71 תהלים פד, ח.

כולה עד שלא ניתנה⁷⁵, שע"י עבודתם בכח עצמם, המשיכו ופעלו אותם ענינים באופן של ציווי מלמעלה].

ועל זה באה ההוראה בנוגע לשני אופני עבודה הנ"ל:

בנוגע לאלו שעבודתם היא באופן ד"ברח העם" (אתכפיא) — שזהו אופן העבודה ששייך לרובא דעלמא — שצריכים לידע שברור הדבר שסוכ"ס יגיעו לשלימות העבודה דאתהפכא, שגם ה"א-ל זר אשר בקרבך"⁷⁶ יתהפך לטוב, וכמ"ש⁷⁷ "ואהבת גו' בכל לבבך", "בשני יצריך"⁷⁸, וכמ"ש ביעודים דלעתיד לבוא "אז אהפוך אל עמים גו"⁷⁹.

וכן בנוגע לאופן העבודה שהיא ע"ד הגאולה העתידה — שהיא אפילו אצל רובא דעלמא שעבודתם היא בבחי' אתכפיא, לא ימלט שלא יהיו זמנים מסויימים, ימים, שעות או עכ"פ רגעים, שבהם עומדים בתנועה של התעוררות כו', באופן שהיצה"ר אינו מבלבל כלל, כך, שיכול לעבוד עבודתו באופן של "בכל מאדך"⁷⁷, בלי גבול, "ופרצת"⁸⁰, בדוגמת לעתיד לבוא — שגם אז צ"ל אצלם הענין דזכירת יצי"מ, כדי שתהי' העבודה בשלימות.

ועד"ז בנוגע ליחידי סגולה שהם במדריגת צדיקים שכללות עבודתם היא באופן דאתהפכא — צ"ל אצלם גם הענין דאתכפיא, לא רק מצד ענין ה"ערבות", "שכל ישראל ערבים זל"ז"⁸¹ [וע"ד המובא⁸² שגם האריז"ל הי' אומר כל פרטי הוידויים ד"אשמנו כו'"], מצד ענין הערבות], אלא גם בשביל שלימות עבודת עצמם, כי, "הצדיק (שהגיע כבר למעמד ומצב דאתהפכא) נקרא עבד ה' .. (ש)כבר עבד וגמר לגמרי עבודת המלחמה עם הרע עד כי .. לבו חלל בקרבו", ואין אצלו המעלה ד"עובד אלקים", "לשון הוה" (היפך הענין ד"לא עבדו"⁸³), ע"י "עבודה ועמל גדול"⁸⁴, שאז ישנו גם הענין ד"לפום צערא אגרא"⁸⁵.

וע"ד שמצינו שגם אצל צדיקים צ"ל ענין התשובה, כמאמר⁸⁶

75) יומא כח, ב. וש"נ.	82) סהמ"צ להצ"צ מצות אהבת ישראל
76) ראה שבת קה, ב.	פ"א (דרמ"צ כח, ב). וראה לקו"ש חכ"ז ע' 105. וש"נ.
77) ואתחנן ו, ה.	83) מלאכי ג, יח.
78) ספרי ופרש"י עה"פ. ברכות רפ"ט.	84) ראה תניא פט"ו.
79) צפני' ג, ט. וראה רמב"ם הלי' מלכים ספי"א.	85) אבות פ"ה מכ"א.
80) ויצא כח, יד.	86) ראה זח"ג קנג, ב. לקו"ת דרושי
81) שבועות לט, סע"א. וש"נ. הובא	שמע"צ צב, ב. ובכ"מ.
בפרש"י עה"ת בחוקותי כו, לו.	

משיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא. ומובן, שאע"פ שזוהי מדריגה נעלית בתשובה, שעז"נ⁸⁷ "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה" (כמבואר בלקו"ת ר"פ האזינו) — הרי כל אופני התשובה הם ענין אחד, כך, שגם תשובה זו היא למעלה מכללות ענין התומ"צ, כמו תשובה כפשוטה, שעל ידה נעשה "אהוב ונחמד קרוב וידיד", ועד ש"מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד בו"⁸⁸.

* * *

י. ע"ד האמור לעיל (ס"ב) שבימים הראשונים דחג הפסח (שעיקרם הוא הענין דיצי"מ) נרמזת כבר הגאולה העתידה, הנה גם בימים האחרונים (שעיקרם היא הגאולה העתידה) נרמזת גם יצי"מ — כי: בשביעי של פסח היתה קריעת ים סוף, שאז נתבטלה אצל בני"י יראת מצרים²⁸, ועי"ז נשלמה היציאה ממצרים; ובאחרון של פסח אומרים בהפטרת היום: "והי' ביום ההוא יוסיף גו' שנית ידו גו'⁸⁹ — נוסף על הפעם הראשונה שהיתה ביצי"מ, כסיום הכתוב⁹⁰: "כאשר היתה לישראל ביום עלותו מארץ מצרים".

וזוהו שגם בימים האחרונים ישנו ענין המצה וד' כוסות — בדוגמת ימים הראשונים:

ובהקדים — שבימים האחרונים ענין המצה הוא רק באופן של רשות (ולא כמו בימים הראשונים שזהו חיוב מן התורה)⁹¹, ועד"ז בנוגע לד' כוסות, שגם בימים הראשונים אינם מן התורה, אלא מדרבנן⁹², ועאכו"כ שבימים האחרונים הרי זה רק ענין של רשות, אבל אעפ"כ, הרי ידוע גודל הענין דרשות כו'⁹³, וכן כללות העילוי של דברי סופרים שחביבים יותר מדברי תורה⁹⁴, כמבואר בדרושי חודש תשרי⁹⁵ בנוגע למעלת ניסוך המים שמדברי סופרים לגבי ניסוך היין (ונטילת ד' מינים) שמן התורה, וכן בנוגע למעלת ענין ה"הקפות", אף שאינו אלא מנהג. ובכן: באחרון של פסח נהגו להוסיף סעודה שלישית (גם כשאינו

---

87 קהלת יב, ז.	ריש ע"ב. שו"ע שם סתע"ב סי"ד.
88 רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.ז.	93 ראה לקו"ש חכ"ב ע' 33. וש"נ.
89 ישע"י יא, יא.	94 ראה ע"ז לה, א ובפרש"י. ירושלמי
90 שם, טז.	שם פ"ב ה"ז. ועוד.
91 ראה פסחים קכ, א. שו"ע אדה"ז	95 לקו"ת דרושי סוכות עט, ד ואילך.
אר"ח סתע"ה סל"ב.	סידור (עם דא"ח) שער הסוכות רסח, א
92 ראה שם קיז, סע"ב. תוס' שם קח,	ואילך.

חל בשבת), כפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר⁹⁶, שהבעש"ט הי' אוכל ג' סעודות באחרון של פסח, וסעודה זו היתה נקראת "משיח'ס סעודה". וכן נקבע המנהג — והולך ומתפשט — לשתות ד' כוסות בסעודה זו⁹⁷.

וכללות הענין בזה — שישנם כו"כ ענינים שנתגלו ונקבעו לאחרונה דוקא, וכדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר⁹⁸, שעכשיו נקל יותר להגיע למדרגות נעלות כו' מאשר לפני חמישים או שבעים שנה (שזהו מספר השנים שנקט כ"ק מו"ח אדמו"ר אז, בשנת תש"ה).

ועד"ז בנוגע למנהגים הנ"ל באחרון של פסח, שבו מאיר גילוי המשיח, וזהו התוקף שעל ידו יכולים לצאת לעולם (כלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר, כפי שכבר נדפס⁹⁹), לעשות ממנו דירה לו' ית', ועד שנמשך ומתגלה הענין ד"כוסי רוי"¹⁰⁰, כסא דרוד מלכא משיחא¹⁰¹.

* * *

יא. כללות הענין דיצי"מ קשור עם קרבן פסח, כמ"ש¹⁰² "זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל", וענין זה הי' נוגע לא רק למי שנתחייב בעונש ונפטר ממנו ע"י קרבן פסח, אלא אפילו למי שלא נתחייב בעונש כלל, ד"מאחר שניתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע"¹⁰³.

ובנוגע לקרבן פסח — הנה ההכנה לאכילת הפסח הי' צריכה להיות באופן ד"צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו"¹⁰⁴, ונתבאר בזה במכתב הכללי¹⁰⁵, שצליית הפסח באש הו"ע "פסילי אלהיהם (שהרי ה"שה" הי' העבודה זרה של מצרים¹⁰⁶) תשרפון באש"¹⁰⁷, והיינו, שצריך לבטל לא רק את ה"ראש" של הע"ז, אלא גם את כל החלקים שבה, ולעשות מכל הענינים פסח לה', "ראשו על כרעיו ועל קרבו", כולו כאחד¹⁰⁸, באותה האש שחודרת את כולו.

101 (ראה יומא עו, א.
102) בא יב, כז.
103) פרש"י שם, כב.
104) שם, ט.
105) די"א ניסן שנה זו (אג"ק חכ"ד ס"ע קג ואילך).
106) מכילתא שם, כא. שמו"ר פט"ז, ב"ג. זח"ג רנא, א.
107) עקב ז, כה. וראה זהר שם.
108) פסחים עד, א. רמב"ם הל' קרבן פסח פ"י הי"א.

96) שיחת יום אחש"פ תש"ב ס"ג (סה"ש תש"ב ס"ע 109). — נעתק ב"היום יום" כב ניסן, אחש"פ.
97) שיחת יום אחש"פ תרח"ץ בתחלתה (סה"ש תרח"ץ ע' 277). — נעתק ב"היום יום" שם.
98) שיחת ליל שש"פ תש"ה בסופה (סה"ש תש"ה ע' 91).
99) שיחת אחש"פ תרצ"ה ס"ב (סה"מ תשי"א ע' 240). — נעתק ב"היום יום" כג ניסן, אסרו חג.
100) תהלים כג, ה.

יב. ויש להוסיף ולבאר דיוק לשון הכתוב "ראשו על כרעיו גו" — "כרעיו" דייקא, ולא כהלשון הרגל, שהניגוד לראש הוא רגל, כמו בנוגע לציור קומת האדם, שנחלק לראש גוף ורגל, ואילו כאן לא נאמר "רגליו", אלא "כרעיו" דוקא:

ובהקדמה — שכדי להבין את החילוק שבין רגל לכרעיים, יש למצוא מקום שבו מופיעים שתי הלשונות, ושם יכולים לראות על מה נאמר הלשון "רגל", ועל מה נאמר הלשון "כרעיים", ומזה יובן גם בנוגע להדגשת הכתוב "ראשו על כרעיו" דוקא.

ובכן, בדברי חכמים במשנתם מצינו במסכת תמיד אריכות גדולה בנוגע לעבודת קרבן תמיד, ושם נזכר גם "רגל" בפני עצמו ו"כרעיים" בפני עצמם¹⁰⁹, ומבואר במפרשים¹¹⁰, ש"רגל" הוא החלק העליון המחובר לגוף, שזהו הירך, ואילו החלק התחתון, מן הברך (צומת הגידין) ולמטה, נקרא בשם "כרעיים", על שם הכריעה.

ומזה מובן בנוגע לדיוק לשון הכתוב גבי צליית הפסח — "ראשו על כרעיו" דוקא:

אף שהכוונה היא על כל הרגל, מ"מ, ההדגשה בזה היא — לא על החלק העליון שברגל, שמעלתו שאין לך אבר שיש בו ריבוי בשר כ"כ¹¹¹, אלא על החלק התחתון שבו נעשית הכריעה, שענינו בעבודה הרוחנית הו"ע הביטול, בניגוד לראש, שמורה על ההבנה וההשגה.

יג. והענין בזה:

גם כאשר נמצאים בדרגת העבודה ד"כי ברח העם" (כנ"ל ס"ח) — אין להמתין עד שיתעלו תחילה למדריגה נעלית יותר, אלא תיכף ומיד צ"ל הענין דיצי"מ (שהרי תמיד, בכל מעמד ומצב, ישנו החיוב דק"ש, שענינו הוא יצי"מ), ע"י הקרבת קרבן פסח, שענינו — ביטול כל עניני ע"ז, והתמסרות מוחלטת להקב"ה שחודרת כל הענינים, "ראשו על כרעיו ועל קרבו".

— בנוגע לאכילת הפסח, הרי כיון שמספיק לאכול כזית [ואדרבה: אם רצונו לאכול את כל הפסח לבדו, יש פלוגתא אם הפסח נשחט על היחיד¹¹²], נמצא, שלא כל מי שאוכל מהראש, אוכל גם מכרעיו וקרבו, ולא כל מי שאוכל מכרעיו וקרבו אוכל גם מהראש.

111) ראה תוד"ה בעל — בכורות מה, א.

112) פסחים צא, א.

109) פ"ד מ"ב.

110) ראה תויו"ט (ותפא"י) שם.

אבל, זהו רק בנוגע לאכילת הפסח, שנעשה דם ובשר כבשרו, שזהו ענין העבודה הפרטית במשך כל היום — שבזה יש אמנם חילוקי מדריגות, שהרי אינו דומה מעמד ומצב האדם בעת תפלת שמו"ע, ש"לא ירמוז בעיניו וכו'"¹¹³, או מעמדו ומצבו בעת לימוד השיעורים שלו בתורה, או בשעה שעוסק בעבודה ד"כל מעשיך יהיו לשם שמים"¹¹⁴ ו"בכל דרכיך דעהו"¹¹⁵, שאז צריכה להיות העשי' בה' אצבעות היד באופן שיהי' כלי בדרך הטבע — ככל פרטי החילוקים שבזה ע"פ תורה;

משא"כ בנוגע לצליית הפסח — שזהו ענין ביטול הע"ז, "פסילי אלהים תשרפון באש", ע"י אש דקדושה, "הוי' אלקיך אש אוכלה הוא"¹¹⁶, שהיא "אש אוכלת אש"¹¹⁷, שמבטלת את האש דלעו"ז — הרי זה צ"ל כולו כאחד, "ראשו על כרעיו ועל קרבו".

ודוקא באופן כזה נפעל הענין הכללי של יצי"מ, שיוצאים "משעבוד לגאולה"¹¹⁸, מ"עבדי פרעה" ל"עבדי הם"¹¹⁹ — שהרי התנאי לענין ד"פסח על בתי בני ישראל" הוא "זבח פסח", שיש בו ענין מיוחד שלא מצינו דוגמתו בשאר הקרבנות, אפילו לא בקרבן עולה שהוא "כולה כליל"¹²⁰, שבו נאמר¹²¹ "ונתח אותו ונתחיו ואת ראשו ואת פדרו", ואילו קרבן פסח צ"ל באופן ד"ראשו על כרעיו ועל קרבו" דוקא. ועוד זאת, שבקרבן פסח יש חיוב כרת¹²², והיינו, שללא קרבן פסח אין אצלו ענין של חיות (ולא רק שיש חיות, אלא שצריכים לדעת איך לחלק את החיות בכל האברים); כדי להיות יהודי חי ("א' לעבעדיקער איד"), עליו להקריב קרבן פסח, שזוהי ראשית העבודה — יראה וקבלת עול¹²³ והתמסרות להקב"ה שחודרת את כל מציאותו בשוה, "ראשו על כרעיו ועל קרבו".

יד. אך עדיין יכולים לשאול:

כיצד יכולים לפעול את אותה מס"נ הן ב"ראשו" והן ב"כרעיו" — בה בשעה ש"ראשו" ו"כרעיו" נבראו ע"י הקב"ה באופן שהם חלוקים זמ"ז, כך, ש"כרעיו" (ע"ש הכריעה) הוא אבר שמהותו הו"ע המס"נ, ואילו הראש ענינו ע"פ תורה הוא הבנה והשגה דוקא [החל

118) נוסח הגש"פ (פיסקא "לפיכך").

119) בהר כה, מב. שם, נה.

120) פרש"י יתרו יח, יב.

121) ויקרא א, יב.

122) בהעלותך ט, יג.

123) ראה תניא רפמ"א.

113) ראה שו"ע אדה"ז אר"ח סס"ג ס"ז.

וש"נ.

114) אבות פ"ב מי"ב.

115) משלי ג, ו.

116) ואתחנן ד, כד.

117) יומא כא, ב.

מהבנה והשגה בלימוד התורה, ועד להבנה והשגה הדרושה להענין ד"בכל אשר תעשה"¹²⁴, שאף שצ"ל "בלא לב ולב"¹²⁵, הרי בכל זאת צריך להיות בזה איזה ענין של הבנה והשגה, וא"כ, איך אפשר לפעול בשניהם את אותה מס"נ?!

והמענה על זה:

אמרו רז"ל¹²⁶ "פסח נאכל על השובע", שזהו ענין מיוחד שמצינו בקרבן פסח¹²⁷, גם לגבי שאר הקרבנות, שאכילתם צריכה להיות באופן ד"למשחה"¹²⁸ — "לגדולה"¹²⁹.

וע"פ ביאור הצמח-צדק בהגהות לתניא ד"ה משביעין אותו¹³⁰ בגודל מעלת ענין השובע, מובן, שאמיתית ענין השובע הוא דוקא כאשר השביעה באה מלמעלה (שהרי לולי זאת, הרי כעבור משך זמן חוזר להיות רעב), וכיון שזהו ענין שבא מלמעלה, הרי זה נמשך ובא בכל האברים בשוה (וע"ד התוקף שנפעל ע"י גילוי המשיח בנוגע לפעולה בעולם (כנ"ל סוס"י)) — לא רק ב"זמן חרותנו", אלא גם במשך כל השנה כולה).

טו. וענינו בעבודת היום — ההתמסרות הכללית להקב"ה בהתחלת היום באמירת "מודה אני לפניך" שהיא באופן שחודרת בכל האברים בשוה, "ראשו על כרעיו ועל קרבו", כי, ה"מודה אני" הוא מצד הענין ד"החזרת בי נשמת", שזוהי נקודת החיות שהיא בכל האברים בשוה, כך, שבכולם חודרת אש הקדושה בשוה.

וכמו"כ בהתחלת עבודת היום, כאשר האדם נעשה "בר פועל" — שאצל יהודי הרי זו עבודת התפלה, שצריכה להיות בהתחלת היום (אפילו קודם לימוד התורה), כמאמר אבא בנימין שתהא תפילתי סמוכה למטתי¹³¹ — הנה ההתחלה היא באופן ד"הודו להוי"¹³², הודאה כללית שחודרת את כל מציאותו בשוה, "ראשו על כרעיו ועל קרבו".

ולהעיר, שישנם הטוענים שאיפכא מסתברא: בשלמא בסוף היום, לאחר שכבר קיים כו"כ מצוות, ועסק והתייגע בעניני העבודה במשך כו"כ שעות, י"ב, ט"ז או י"ח שעות — אזי יכול לפעול על עצמו לעמוד

(124) פ' ראה טו, יח.	(128) קרח יח, ח.
(125) דברי הימים"א יב, לג ובפרש"י.	(129) ספרי ופרש"י עה"פ. זבחים צא, א.
ויק"ר פכ"ה, ב. וראה לקו"ת שלח מב, רע"ד.	וש"נ.
דרושי ר"ה סג, ד. ובכ"מ.	(130) ראה קיצורים והערות לתניא ע' מח
(126) פסחים ע, רע"א.	ואילך.
(127) ראה גם שיחת ליל ב' דחה"פ תש"כ	(131) ברכות ה, ב.
ס"ה (תו"מ חכ"ח ע' 15). וש"נ.	(132) דברי הימים"א טז, ח.

בתנועה של מס"נ באופן ד"ראשו על כרעיו ועל קרבו"; משא"כ בהתחלת היום, כאשר זה-עתה ניעור משנתו, ועדיין לא נטל ידיו, שאז, ע"פ תורה, שורה רוח טומאה על ראשי אצבעותיו¹³³ — איך שייך לומר "מודה אני" מתוך התמסרות להקב"ה באופן של "ראשו על כרעיו ועל קרבו" ?!

אך האמת היא — שיש מעלה מיוחדת בהתחלת היום דוקא, כמבואר בתו"א¹³⁴ בפירוש הכתוב¹³⁵ "וישכם לבן בבוקר", שבבוקר מאיר בחי' לובן העליון כו', שזוהי מדריגה שלמעלה מכל המדידות וההגבלות של סדר השתלשלות, ומבחי' זו נמשך כח לכל אחד מישראל — שהוא בן אברהם יצחק ויעקב, והרי בן יורש הכל, גם אם הוא תינוק בן יומו¹³⁶ — שיוכל להתמסר להקב"ה בכל מציאותו, "ראשו על כרעיו ועל קרבו". וכאשר התחלת היום היא באופן כזה, הרי זה פועל על כל עבודת היום, עד לאמירת "בידך אפקיד רוחי"¹³⁷ בסיום היום, שנעשית הכנה לעבודת היום שלאח"ז, שתהי' באופן נעלה יותר, כמ"ש¹³⁸ "ילכו מחיל אל חיל".

* * *

טז. בנוגע לשיעור בתניא כפי שנחלק ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר לימי השנה, כל יום חלק השייך לו — הנה בשיעור היומי מדובר אודות ענין המסירת-נפש¹³⁸.

וענין זה מתאים עם פתגם הצמח-צדק¹³⁹, ששביעי של פסח הוא "ראש-השנה" על ענין המס"נ, כיון שבו היתה המס"נ של נחשון בן עמינדב שקפץ לתוך הים עד שהגיעו המים למעלה מצווארו כו'¹⁴⁰, ובמילא הרי זה שייך גם לאחרון של פסח, שהוא יו"ט שני דשביעי של פסח.

ובפרטיות יותר:

בהתחלת השיעור¹⁴¹ מדובר אודות ה"אהבה הטבעית המסותרת .. לדבקה בה' ולא ליפרד .. בשום אופן אפילו במסירת נפש ממש".

(138) ראה גם שיחת אחש"פ תש"ה ס"ב (סה"ש תש"ה ע' 98).

(139) שיחת ליל שש"פ תש"ג סס"ו (סה"ש תש"ג ע' 92).

(140) סוטה לז, א. מכילתא בשלח יד, כב. ועוד.

(141) פמ"א (נח, א).

(133) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתרי"ג ס"ב. וש"נ.

(134) ס"פ ויצא.

(135) ויצא לב, א.

(136) נדה מג, סע"ב ואילך (במשנה).

(137) תהלים לא, ו.

וממשיך: "ועסק התורה ומצוות והתפלה הוא ג"כ ענין מסירת נפש ממש, כמו בצאתה מן הגוף במלאת שבעים שנה, שאינה מהרהרת בצרכי הגוף, אלא מחשבתה מיוחדת ומלובשת באותיות התורה והתפלה. . והיו לאחדים ממש, שזהו כל עסק הנשמות בג"ע כו".

יז. ולהעיר, שהמוזכר אודות "עסק הנשמות בג"ע", נוגע גם לעבודת בני" למטה, כי:

ע"י עבודת בני" למטה ניתוסף עילוי גם אצל הנשמות שבג"ע, וע"ד שע"י עבודת בני" ניתוסף עילוי אצל המלאכים (שגם אצלם יהי ענין ההילוך, כמו בנשמות¹⁴²), שלכן "חברים מקשיבים לקולך"¹⁴³, כדרשת חז"ל¹⁴⁴ שקאי על המלאכים שבאים לשמוע ולקבל מהנשמות כו'.

וכן לאידך, ש"עסק הנשמות בג"ע" שיושבים ונהנין מזיו השכינה¹⁴⁵, פועל גם בעבודת בני" למטה — שתהי' באופן של חירות ומנוחה, שזהו כללות המעמד ומצב דימות המשיח, שתלוי במעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות⁵¹.

וענין זה קשור גם עם המנהג דאמירת "יזכור" (ביחד עם ענין הצדקה כו'¹⁴⁶) בזמנים מיוחדים (כולל גם באחרון של פסח¹⁴⁷) — שפועל עילוי בהנשמות שבגן-עדן.

והרי אמירת "יזכור" היא גם עבור הנשמות שאינם צריכים כפרה, וכידוע מנהג החסידים להזכיר גם את כ"ק מו"ח אדמו"ר (וכן את רבותינו נשיאינו שלפניו, בנוגע לאלו שהכירו אותם)¹⁴⁸, כך, שזהו ענין שפעולתו היא עבור האומר ("עס טוט אויף פאַר דעם וואָס זאָגט דאָס"¹⁴⁹; אבל בהכרח לומר שענין זה נותן כח גם עבור אלו שאותם מזכירים בנוסח דאמירת "יזכור".

וכפי שדובר¹⁵⁰ בענין "מה זרעו בחיים אף הוא בחיים"¹⁵¹, שכאשר "זרעו בחיים", שהולכים "בדרך ישרה אשר הורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו נס"ו"¹⁵², הרי זה מוסיף בחיים שלו.

(149) ראה גם לקו"ד ח"א מ, ריש ע"ב.
 (150) שיחת יו"ד שבט ס"ה ואילך (לעיל ע' 23 ואילך).
 (151) תענית ה, ב.
 (152) לשון אדה"ז — אגה"ק סכ"ז (קמו, א).

(142) ראה תו"א ס"פ וישב. ובכ"מ.
 (143) שה"ש ח, יג.
 (144) ראה שהש"ר עה"פ.
 (145) ברכות יז, א.
 (146) שו"ע אדה"ז או"ח סש"ז סכ"ד.
 (147) שם סתכ"ט ס"ח.
 (148) ראה סה"מ תרפ"ח ע' קפד.

יח. ויש להוסיף, שענין המס"נ שמבואר בשיעור תניא היומי הוא באופן שכולל את כל הזמנים שבהם עובד יהודי את הקב"ה — כללות "עסק התורה ומצוות והתפלה" במשך כל ימי חייו, מאז ש"אתה נפחתה כו" עד הזמן ש"אתה עתיד ליטלה ממני"¹⁵³ (כפי שמביא בהמשך השיעור היומי), "בצאתה מן הגוף במלאת שבעים שנה", וכן גם הזמן שנמצאים בג"ע — "כל עסק הנשמות בג"ע", עד הזמן ש"אתה עתיד . . להחזירה בי לעתיד לבוא"¹⁵³, כאשר יקויים היעוד¹⁵⁴ "הקיצו ורננו שוכני עפר", בביאת מלכא משיחא.

וענין זה הוא ע"ד האמור לעיל בנוגע למס"נ של קרבן פסח, באופן ד"ראשו על כרעיו ועל קרבו", החל מעבודת הראש ועד לעבודת הרגל, כפי שנעשית אצל כאו"א מישראל בעבודתו הפרטית, ובצירוף כולם יחד נעשית קומה שלימה.

ובכל זה ניתוסף באחרון של פסח מצד התוקף דמשיח, שפועל ש"יוסיף אד' שנית ידו לקנות את שאר עמו גו' מאשור וממצרים גו' ומאיי הים"⁸⁹, ובאופן שפועלים תכלית העלי' אצל כולם, גם אצל אלו שהיו תחילה בתכלית הירידה שאין למטה ממנה, ואעפ"כ נעשה גם אצלם הענין ד"והדריך בנעלים"⁵⁵, ועד ש"מטו רגלין ברגלין"¹⁵⁵, ודוקא שם נמשכת תכלית השלימות דלמעלה.

והרי אמיתית ענין השלום נעשה ע"י לימוד התורה, ש"דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום"¹⁵⁶, וכן ע"י קיום המצוות, שכללותם היא מצות הצדקה, שנקראת מצוה סתם¹⁵⁷, שענינה קירוב שני קצוות, מקצה העניות עד קצה העשירות, ע"י הנתינה שבינתיים.

וע"י לימוד התורה וקיום המצוות, כפי שהם חדורים בעבודת התפלה, מתוך שמחה וטוב לבב, נמשכת ברכת ה' בכל הפרטים, "מטל השמים ומשמני הארץ"¹⁵⁸ בשוה, ברוחניות ובגשמיות גם יחד.

* * *

יט. ענין המס"נ המודגש בשיעור תניא היומי (כנ"ל סט"ז) — מודגש גם בשיעור חומש היומי¹⁵⁹:

(158) תולדות כז, כח.
 (159) בסיום השיחה נזכר גם אודות שיעור תהלים היומי — "הודו לה' וגו'" (מזמור קז), ע"פ המבואר בדרושי בעל הגאולה די"ב"י"ג תמוז.

(153) נוסח ברכת אלקי נשמה.
 (154) ישע"י כו, יט.
 (155) זח"ב נח, א ובמק"מ שם.
 (156) משלי ג, יז.
 (157) תניא פל"ז (מח, ב).

בהתחלת שיעור חומש היומי — משלישי עד רביעי ב'פ' שמיני — נאמר¹⁶⁰ "ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח גו' וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם", והיינו, שאש הקדושה, "הוי' אלקיך אש אוכלה הוא"¹¹⁶, שעל ידה פועלים הענין ד"פסילי אלהיהם תשרפון באש" (כנ"ל סי"א) — נמשכת ומתגלה למטה ופועלת על כל העם הענין ד"ויפלו על פניהם", שזהו"ע המס"נ.

וזהו החידוש בשיעור חומש היומי לגבי השיעור של היום שלפניו — שבו נאמר רק "וירא כבוד ה' אל כל העם"¹⁶¹, שזהו ענין שנפעל בראיית העיניים בלבד, ולא בשאר האברים, ובודאי לא ברגל, ואילו כאן מודגשת הפעולה על כל מציאות האדם, "ראשו על כרעיו ועל קרבו" — שזהו"ע ד"ויפלו על פניהם".

ולא עוד אלא שענין זה הוא באופן שמשה רבינו בטוח שכל אחד מישראל יכול להגיע לזה (אם רק ירצה בכך) — כפי שמפרש רש"י¹⁶¹ (שפירושו הוא "פשוטו של מקרא" ו"יינה של תורה" בבת אחת¹⁶²) שכאשר "היו ישראל נכלמים כו'" בגלל שלא ירדה שכינה, אמר להם משה "זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'"¹⁶³,

והוסיף לומר, שאין זה בזכותו אלא בזכות אהרן — "אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שע"י קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכס"¹⁶¹, ומובן, שאי אפשר לומר שמשה אמר זאת רק בכדי לפייס דעתו של אהרן, או מצד ענוותנותו — שהרי ענין זה נאמר ב"תורת אמת", ומה גם שענינו של משה הוא אמת¹⁶⁴,

[וכמבואר במדרשי חז"ל¹⁶⁵ שמצד מדת האמת של משה, לא היתה יכולה להיות אצלו ההנהגה ד"אוהב שלום ורודף שלום"¹⁶⁶ כמו אצל אהרן, שהי' משנה מן האמת כדי לעשות שלום, ולכן, במיתת אהרן נאמר¹⁶⁷ "ויבכו גו' כל בית ישראל", האנשים והנשים, ולא כמ"ש במיתת משה "ויבכו בני ישראל"¹⁶⁸, האנשים בלבד],

ועכצ"ל, שענין המס"נ אצל כל בני נעשה ע"י עבודת אהרן דוקא

160) ט, כד. ראה תנחומא (באבער) הוספות לפ'

161) שם, כג. חוקת ב. וראה גם לקו"ש חכ"ד ע' 255.

162) ראה גם לעיל ע' 104. ע' 125. וש"נ. וש"נ.

163) שם, ו. 166) אבות פ"א מי"ב.

164) ראה ב"ב עד, א. סנהדרין קי, סע"א. 167) חוקת, כט ובפרש"י.

165) קיא, סע"א. שמור"ר פ"ה, יו"ד. תנחומא 168) ברכה לד, ח ובפרש"י.

שמות כח. קרח יא. ועוד.

— "אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה"¹⁶⁶, וכמ"ש¹⁶⁹ "בהעלותך את הנרות גו' יאירו שבעת הנרות", שפעל את ענין המס"נ דקדושה בכל שבעת הסוגים שבנש"י¹⁷⁰, והו"ע ההעלאה שע"י עבודת התפלה (משא"כ משה שענינו תורה, כמ"ש¹⁷¹ "זכרו תורת משה עבדי"), והיינו, שהתורה עצמה (משה) אומרת שע"י עבודת התפלה אפשר להגיע לדרגא נעלית כזו שאי אפשר להגיע אלי' ע"י לימוד התורה.

כ. ויש להוסיף ולהדגיש שענין המס"נ שאודותיו מדובר בשיעורי היום הוא באופן של נשמה בגוף בריא ושלם דוקא:

בשיעור היומי בתניא מדובר אודות "ענין מסירת נפש ממש" שב"עסק התורה ומצוות והתפלה" ע"י נשמה בגוף דוקא. — אמנם נזכר גם הענין ד"אתה עתיד ליטלה ממני", "כצאתה מן הגוף במלאת שבעים שנה", שאז ישנו "עסק הנשמות בג"ע", אבל העבודה עצמה נעשית דוקא ע"י נשמה בגוף לאורך ימים ושנים טובות, ודוקא על ידה פועלים עליו גם אצל הנשמות שבג"ע (כנ"ל סי"ז), אלא שעבודת הנשמה בהיותה בגוף צריכה להיות מתוך מסירת נפש, שזהו גם תוכן הענין דיציאת מצרים — "יציאת נפש האלקית ממאסר הגוף"⁶⁹, אבל לא באופן שהי' אצל נדב ואביהוא [שאף שגדלה מעלתם ביותר, ועד שמשה אמר לאהרן "שהם גדולים ממני וממך"¹⁷², הרי אין זה סדר העבודה], אלא נשמה בגוף דוקא.

וענין זה מודגש גם בהמשך שיעור חומש היומי — שלאחרי המאורע דנדב ואביהוא, "הזהיר את הנותרים שלא יכנסו שתויי יין למקדש"¹⁷³, "יין ושכר אל תשת גו' בכואכם אל אוהל מועד ולא תמותו"¹⁷⁴, כיון שהעבודה צריכה להיות באופן של נשמה בגוף בריא ושלם דוקא.

[ומובן שאין זה בסתירה להמאמר "תוקפא דגופא חולשא דנשמתא"¹⁷⁵, שזהו בנוגע לתוקף רצון ותאוות הגוף כו', משא"כ "היות הגוף בריא ושלם" ש"מדרכי (עבודת) ה' הוא"¹⁷⁶].

כא. וזוהי כללות ההוראה דאחרון של פסח — יו"ט שני דשביעי

---

169) ר"פ בהעלותך.	174) פרשתנו שם, ט.
170) ראה לקו"ת ר"פ בהעלותך. ובכ"מ.	175) ראה זח"א קפ, ב. קמ, ב. סה"מ
171) מלאכי ג, כב. וראה שבת פט, א.	תש"ט ס"ע 63. וראה גם שיחת אחש"פ
172) שמו"ר פ"ל, ד. וש"נ.	תשכ"ב ס"ל (תו"מ ח"ג ע' 357). וש"נ.
173) פרש"י פרשתנו (שמיני) יו"ד, ג.	176) רמב"ם הל' דעות רפ"ד (וראה תו"מ
174) פרש"י שם, ב.	ח"מ ס"ע 215. וש"נ).

של פסח שקשור עם ענין המס"נ (כנ"ל סט"ז), שזהו התוקף שבו יוצאים לפעול בעולם (כנ"ל ס"י).

וזוהי גם המעלה המיוחדת של דרא דעקבתא דמשיחא, שבו מודגש ביותר ענין המס"נ¹⁷⁷,

— אלא שזוהי מס"נ מתוך הרחבה, כמו בקרי"ס, שבה הי' הענין דביזת הים שהיתה גדולה יותר מביזת מצרים⁴⁷ —

שעי"ז פועלים את הגאולה האמיתית והשלימה, בביאת משיח בפועל ובגלוי, למטה מעשרה טפחים.

* * *

כב. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה והניף ידו על הנהר וגו'.

* * *

כג. המאמר של הצמח-צדק¹⁷⁸ שנוכר לעיל¹⁷⁹ — הגיע לכאן באורח פלא לפני ימים אחדים, ע"י רב ממדינת איראן (שזוהי פרס) שעלה לארץ ישראל, ובין אנשי עדתו הי' יהודי ממדינת אַלג'יר, שברשותו הי' "ביכל" המאמרים של הצ"צ (מבלי לדעת באיזה אופן הגיע אליו), ובראותו שהענינים הכתובים בו הם קשים עבורו — מסרו לרב, והרב — שכנראה היו לו עוד הרבה ספרים ללמוד... — שלחו לכאן.

— ב"ביכל" זה ישנם מאמרים שנמצאים גם בביכלאך נוספים, אבל יש בו גם מאמרים (כולל המאמר הנ"ל) שלא מצאתי בביכלאך נוספים.

ובסיום המאמר¹⁸⁰ מבאר הצ"צ הענין ד"מצה עשירה" ו"לחם עוני" כפי שהוא בעבודת ה', ועפ"ז יש לבאר גם ענין בנגלה דתורה.

כד. בנוגע ל"עיסה שנילושה במי פירות"¹⁸¹ — הנה בשו"ע של רבינו הזקן¹⁸² [שמוסיף על השו"ע של המחבר ומבאר גם טעמי ההלכות שנוגעים להפס"ד¹⁸³] מבואר ש"אינו יוצא בה י"ח. . מפני שהיא מצה עשירה, והתורה אמרה לחם עוני⁶³. ועוד, שאין יוצאין אלא במצה שהיתה

181) בשיחה זו נכלל גם המשך הביאור משיחת ש"פ שמיני (המו"ל).

182) או"ח רסתס"ב.

183) ראה "הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל" לשו"ע אדה"ז.

177) ראה ד"ה ונחה עליו דאחש"פ תשכ"ה פ"ג (תו"מ חמ"ג ע' 188). וש"נ.

178) נדפס לאח"ז באוה"ת דרושים לפסח ע' תנג ואילך.

179) במאמר פ"ב (לעיל ס"ע 314).

180) אוה"ת שם ע' תס.

יכולה לבוא לידי חימוץ אם לא הי' משמרה מחימוץ¹⁸⁴ (ו'עיסה שנילושה במי פירות, אפילו שהתה כל היום בלא עסק עד שנתפחה, אין זה חמץ").

ומוסיף לאח"ז¹⁸⁵: "עיסה שנילושה במים עם מי פירות, אע"פ שהיא יכולה לבוא לידי חימוץ (שהרי "מיי¹⁸⁶ פירות שנתערב בהם מים אפילו כל שהוא, הרי אלו .. ממהרים להחמיץ העיסה יותר ממים לבדם .. (ו)קשה לשמרה מחימוץ"¹⁸⁷), אין יוצאין בה י"ח אם שמרה מחימוץ ואפאה מיד, מפני שהיא מצה עשירה".

ועפ"ז מובן מדוע לא מספיק הטעם ש"אין יוצאין אלא במצה שהיתה יכולה לבוא לידי חימוץ", אלא יש צורך בטעם ד"מצה עשירה" (שאינה "לחם עוני") — כי, מצד הטעם שצ"ל מצה שיכולה לבוא לידי חימוץ, היו יכולים לצאת י"ח גם במצה שנילושה במי פירות עם מים, ורק בגלל שהיא "מצה עשירה" אין יוצאים בה י"ח.

אבל עדיין צריך להבין: מדוע הוצרך רבינו הזקן להביא הטעם שצ"ל מצה שיכולה לבוא לידי חימוץ?

בשלמא מ"ש בסי' תנ"ג¹⁸⁸ "דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהם ידי חובתו אם עשאן מצה" — הרי זה בנוגע לדגן שממנו נעשית העיסה, שצ"ל "מאחד מחמשת מיני דגן", ולא מ"מיני קטניות וכיו"ב שאינם באים לידי חימוץ"; אבל בנוגע לעיסה — הרי גם לולי הטעם שצ"ל מצה שיכולה לבוא לידי חימוץ, אין יוצאים י"ח בעיסה שנילושה במי פירות מפני שהיא מצה עשירה.

וא"כ, למה הביא רבינו הזקן את הטעם שצ"ל מצה שיכולה לבוא לידי חימוץ, ולא הסתפק בטעם דמצה עשירה — כמו המחבר¹⁸², שהביא רק הטעם "מפני שהיא מצה עשירה, וקרא כתיב לחם עוני", ולא הביא כלל הטעם שצ"ל מצה שיכולה לבוא לידי חימוץ? — והרי ידוע¹⁸⁹ גדול הדיוק בשו"ע של רבינו הזקן אפילו בנוגע ליתור תיבה אחת, וכ"ש כמה תיבות!

כה. והנה, הב"ב¹⁸² כתב "ראיתי מי שכתב שאינו יוצא במצה הנילושה בשמן ויין ודבש בלבד .. לפי שאנו צריכים שימור מחמץ, וכל

(187) ועד שיש מציאות ש"אין להם תקנה אלא לשורפם כו" (ראה סת"ס ד"ס"א).
(188) ס"א.
(189) ראה גם תו"מ חמ"ה ע' 74. וש"נ.

(184) "כמשנ"ת בסי' תנ"ג".
(185) שם ס"ו.
(186) שם ס"ג.

שאינו מחמיץ אין יוצאין בו ידי מצה . . ומי פירות בלבד אין מחמיצין, ודבר נכון הוא". וכתב על זה הרמ"א בדרכי משה: "ר"ל דמטעם זה אינו יוצא, אבל בלא"ה נמי אינו יוצא, דהא הוה מצה עשירה".

אמנם, יכולה להיות מציאות של מצה שנילושה במי פירות שלא יהי' לה דין של מצה עשירה, ואעפ"כ אין יוצאין בה י"ח, בגלל שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ:

איתא בגמרא במסכת פסחים¹⁹⁰: "יכול יצא אדם ידי חובתו בחלות תודה ורקיקי נזיר, ת"ל כו", ופריך, "ותיפוק לי' דהוה לי' מצה עשירה" (דהא נילושה בשמן), ומשני "רביעית היא ומתחלקת היא לכמה חלות", והיינו, שכיון שנילושה במעט שמן, "רביעית שמן לעשרים חלות גדולות", "אין כאן עושר".

וכיון שע"פ תורה יש מציאות של עיסה שנילושה במי פירות (שמן) שאינה מצה עשירה — כשנילושה במעט שמן — לכן יש צורך גם בהטעם שאינה יכול לבוא לידי חימוץ.

אלא, שמציאות כזו היא מילתא דלא שכיחא, כי, בדרך כלל, כאשר הלישה היא במעט שמן, מוסיפים מים, ואז ה"ז ממהר להחמיץ.

[ולכן הוצרך המהרש"א לבאר ש"אין להקשות כיון דלא הי' בכמה חלות רק רביעית שמן, ע"כ גם מים היו בו¹⁹¹, וא"כ ה"ל מי פירות עם מים, דממהר יותר להחמיץ, ואמאי יוצא בהם בפסח" — "די"ל דשאני התם דכהנים זריזין הן כו"י].

ועפ"ז מובן מדוע הסתפקו רוב הפוסקים בטעם דמצה עשירה, ולא הזכירו את הטעם שאינו בא לידי חימוץ — כיון שהצורך בטעם זה הוא רק במציאות רחוקה; ואילו רבינו הזקן הוסיף גם טעם זה — כדי להבהיר גם מציאות רחוקה זו.

אמנם, כד דייקת שפיר בדברי רבינו הזקן, הנה מאריכות וסגנון לשונו בנוגע למצה עשירה [לא בהתחלת הסימן, בנוגע לעיסה שנילושה במי פירות בלבד, שבו הובא הטעם דמצה עשירה כבדרך אגב, שהרי בלא"ה כ אין יוצאין בה י"ח מפני שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ, אלא בסעיף ו', בנוגע לעיסה שנילושה במים עם מי פירות, שאין יוצאין בה י"ח רק בגלל היותה מצה עשירה] — "אע"פ שהיא יכולה לבוא לידי

190) לח, ב (ובפרש"י).

191) ולכן לא פריך בגמרא "ותיפוק לי' — כי בודאי שגם מים היו בו.

חימוץ, (אעפ"כ) אין יוצאין בה י"ח . . מפני שהיא מצה עשירה", משמע, שעיקר הטעם שאין יוצאין י"ח במצה שנילושה במי פירות הוא — בגלל שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ, ורק כשיש בה גם מים, שאז יכולה לבוא לידי חימוץ, יש טעם נוסף שבגללו אין יוצאין בה י"ח — "מפני שהיא מצה עשירה".

וצריך להבין, מדוע שינה רבינו הזקן מדברי המחבר להוסיף הטעם שצ"ל מצה שיכולה לבוא לידי חימוץ — לא רק בשביל להבהיר מציאות רחוקה, אלא בתור טעם עיקרי?

ולאידך גיסא, כיון שלדעת אדה"ז עיקר הטעם הוא לפי שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ — למה הביא את הטעם דמצה עשירה (לא רק בסעיף ו', בנוגע לעיסה שנילושה במי פירות עם מים, שבה מוכרחים להטעם דמצה עשירה, אלא) מיד בהתחלת הסימן, בנוגע לעיסה שנילושה במי פירות בלבד, שעיקר הטעם שאין יוצאים בה י"ח הוא בגלל שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ!?

[בשלמא המחבר, שמדגיש בהתחלת הסימן "מי פירות בלא מים אין מחמיצין כו", ומיד בסעיף שלאח"ז: "מי פירות עם מים ממהרים להחמיץ" — הוצרך להזכיר מיד ש"היא מצה עשירה וקרא כתיב לחם עוני"; משא"כ אדה"ז, שלא הזכיר בהתחלת הסעיף ע"ד תערובות מים — הי' לו להביא הענין ד"מצה עשירה" רק בסעיף ו'.]

כו. לכאורה הי' אפשר לבאר דברי רבינו הזקן, ע"פ דעת המהר"ל¹⁹², שמלבד הציווי ד"לחם עוני"⁶³, ישנו גם הציווי "בערב תאכלו מצות"¹⁹³, ומי שיש לו רק מצה עשירה (שיש בה גם מים ולכן יכולה לבוא לידי חימוץ), יאכלנה בליל פסח כדי לקיים עכ"פ מצות "בערב תאכלו מצות", אף שלא יקיים מצות "לחם עוני".

ועפ"ז מובן מדוע מביא רבינו הזקן ב' הטעמים — כיון שהם ב' מצוות, והיינו, שכוונת רבינו הזקן לומר שב"עיסה הנילושה במי פירות" אינו מקיים מצות "לחם עוני", "מפני שהיא מצה עשירה", וגם אינו מקיים מצות "בערב תאכלו מצות", לפי ש"אין יוצאין אלא במצה שהיתה יכולה לבוא לידי חימוץ".

אבל באמת א"א לומר כן — שהרי אדה"ז לא ס"ל כהמהר"ל¹⁹⁴:

194) ראה הנסמן בלקו"ש חט"ז ע' 122
הערה 5 בסופה (משיחה זו).

192) גבורות ה' פמ"ח.
193) בא יב, יח.

האיסור דאכילת מצה בערב פסח — כדאיתא בירושלמי¹⁹⁵ "כל האוכל מצה בערב פסח כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו" — הוא רק במצה שאדם יכול לצאת בה י"ח בלילה.

ולפי דברי המהר"ל הנ"ל שמי שיש לו רק מצה עשירה, יאכלנה בליל פסח כדי לקיים עכ"פ מצות "בערב תאכלו מצות", אסור לאכול בערב פסח גם מצה עשירה (שיש בה גם מים ולכן יכולה לבוא לידי חימוץ), כיון שיכול לצאת בה י"ח "בערב תאכלו מצות".

וכיון שרבינו הזקן פוסק להדיא שבערב פסח מותר לאכול מצה עשירה¹⁹⁶ [ואינו מחלק¹⁹⁷ בין מצה שנילושה במי פירות בלבד (שגם לדעת המהר"ל מותר לאוכלה בערב פסח, כיון שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ), למצה שנילושה במי פירות עם מים¹⁹⁸], עכצ"ל, שאינו סובר כדעת המהר"ל ש"בערב תאכלו מצות" הוא ציווי בפ"ע שאפשר לקיימו גם ע"י אכילת מצה עשירה שאינה "לחם עוני".

[ורק בדוחק י"ל שרבינו הזקן כתב את ב' הטעמים הנ"ל באופן שיתאים גם לדעת המהר"ל, למרות שלא ס"ל כוותי' (כפי שמצינו דוגמתו בכו"כ מקומות בנגלה דתורה)].

פז. ויש לבאר דברי רבינו הזקן שמביא הטעם שצ"ל מצה שיכולה לבוא לידי חימוץ בתור טעם עיקרי:

הדין שצ"ל מצה שיכולה לבוא לידי חימוץ — למדים כבר ממש"נ בפ' בא¹⁹⁹ "ושמרתם את המצות": "מצה שצריכה שימור"²⁰⁰, ואילו הדין ד"לחם עוני" נאמר רק בפ' ראה⁶³.

וקדימה זו היא לא רק מצד סדר הכתובים (שאינן זה מכריח את הסדר בתושבע"פ²⁰¹), אלא גם מצד סדר הזמנים — כי:

הציווי ד"לחם עוני" שבמשנה תורה — נאמר רק בשנת הארבעים, ואילו במשך ל"ט השנים שהיו במדבר, הי' רק הציווי ד"ושמרתם את המצות".

198) פרטי השקו"ט בזה — ראה לקו"ש שם בשוה"ג.

199) יב, יז.

200) ירושלמי פסחים פ"ב ה"ד. וראה לקו"ש שם הערה 20.

201) כפי שמצינו בכ"מ שהסדר בתורה שבע"פ שונה מהסדר בתושב"כ.

195) פסחים פ"י ה"א — הובא בתוד"ה לא יאכל פסחים צט, ב.

196) סתנ"ה סל"ג. סתע"א ס"ד.

197) אף שי"ל שרמזו במ"ש בסוף הסעיף "כמו שנתבאר בסי' תס"ב עיין שם כל פרטי דין זה", והרי שם נתפרש חילוק זה.

[ולהעיר, שגם להדעה שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר הקריבו פסח אחד בלבד²⁰² — אין זו הוכחה שגם מצות אכילת מצה לא קיימו במשך הארבעים שנה²⁰³.

ואף שלא היו יכולים לצאת י"ח מצה ע"י ה"מז", כיון שהמצה צריכה להיות מחמשת מיני דגן¹⁸⁸ (ואף שה"מז" נקרא "דגן שמים"²⁰⁴, הרי אין זה מחמשת מיני דגן²⁰⁵) — הרי היו יכולים לקנות מתגרי אוה"ע חמשת מיני דגן ולעשות מהם קמח (ע"ד שמצינו²⁰⁶ בנוגע למנחות, שקנו את הקמח מתגרי אוה"ע)²⁰⁷.

ועאכו"כ בנוגע לפסח מצרים שהי' לפני מ"ת, "לפני הדיבור" — הרי בודאי שהי' אז רק הציווי ד"ושמרתם את המצות", ולא הציווי ד"לחם עוני"²⁰⁸.

ונמצא, שתחילת הציווי דמצה הי' באופן שאפשר להיות גם מצה עשירה, והי' צריך רק שתוכל לבוא לידי חימוץ (ורק לאח"ז ניתוסף הציווי ד"לחם עוני", ששולל מצה עשירה), וא"כ, זהו העיקר. ולכן מביא אדה"ז ענין זה בתור טעם עיקרי.

כח. אמנם, ביאור הנ"ל, שרבינו הזקן מביא את הצורך שיוכל לבוא לידי חימוץ כטעם עיקרי, בגלל שבמצרים או במדבר לא הי' עדיין החיוב ד"לחם עוני", הוא דוחק גדול — כי, הענינים דפסח מצרים או גם הפסח שבמדבר שנתבאר בדברי חז"ל, אינם אלא בבחינת "דרוש וקבל שכר"²⁰⁹, אבל אין זה ענינו של רבינו הזקן בשו"ע להבהיר ענין מסויים בגלל פסח מצרים.

אך יש לבאר זה ע"פ הביאור בפנימיות התורה — בנוגע לרוחניות הענינים:

ובהקדם הידוע שגם למעלה יש "מתיבתא דרקייעא"²¹⁰ שבה עוסקים בלימוד התורה, וכמובא בדרושי חסידות²¹¹ הלשון שהאבות ומשה רבינו יושבים בג"ע יותר מג' אלפי שנה ולומדים תורה.

(207) ראה גם תו"מ ח"ט ע' 56. וש"נ.
 (208) ראה לקו"ש הנ"ל ע' 122 הערה 4.
 (209) סוטה מד, א. וש"נ.
 (210) ראה ב"מ פו, א. ועוד.
 (211) ראה תו"מ סה"מ אייר ע' רכה. וש"נ.

(202) פרש"י בהעלותך ט, א.
 (203) ראה רמב"ן שם.
 (204) תהלים עח, כד. וראה יומא עו, א.
 (205) ראה ראב"ע בא יב, טו. תו"ש מילואים לפ' בשלח ע' 299. וש"נ.
 (206) ראה תוד"ה קרבו — מנחות מה, ב. וש"נ.
 (207) ר"ש שם ע' 301. וש"נ.

וידועה השאלה בזה — איך שייך שלמעלה ילמדו ויפלטו בתורה שמדברת אודות ענינים גשמיים?

אך הענין הוא — שלימוד התורה למעלה הוא בנוגע לרוחניות הענינים, שזהו עיקר ענין התורה, וכדברי השל"ה²¹², שהעולם טועים ואומרים שהתורה מדברת בתחתונים ורומזת בעליונים, אבל האמת היא להיפך, שהתורה מדברת בעליונים ורומזת בתחתונים.

[ולדוגמא: מ"ש בתורה "יד ה'" וכיו"ב — הנה נוסף לכך ש"הכל לפי דעתן של בני אדם הוא שאינן מכירין אלא הגופות, ודברה תורה כלשון בני אדם"²¹³, הרי אדרבה: העיקר הוא הענין ד"יד ה'" כפי שהוא למעלה, ומזה נמשך ענין הגבורה והצמצום. ועד"ז בנוגע למ"ש בפשטות הכתובים "ויאמר אלקים יהי אור"²¹⁴, ומזה נמשך האור למטה, וכן "תדשא הארץ דשא עשב גו"²¹⁵ וכיו"ב, שדבר הוי' הוא למעלה שלא בערך אפילו מהרוחניות של העשב, ועאכו"כ מהעשב כפשוטו].

ועל זה אמרו רז"ל²¹⁶ "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", היינו, שכדי לזכות ללמוד את הענינים למעלה כפי שהם ברוחניות הענינים, צריך לבוא עם "תלמודו בידו", שזהו לימוד עניני התורה כפי שהם בפשטות הענינים²¹⁷.

ולכאורה: כיון שהלימוד בג"ע הוא ברוחניות הענינים — מהו הצורך ב"תלמודו בידו" בנוגע לפשטות הענינים?

ועכ"ל, שגם הלימוד בפשטות הענינים קשור עם הלימוד ברוחניות הענינים, ומזה מובן גם לאידך גיסא, שע"י הלימוד ברוחניות הענינים ניתוסף גם בלימוד פשטות הענינים.

ועד"ז בנדו"ד, שע"פ ביאור ענין "מצה עשירה" כפי שהוא ברוחניות הענינים כפי שנתבאר בפנימיות התורה [במאמר הצ"צ הנ"ל — מיוסד על מאמר של רבינו הזקן — שבו מבאר כללות ענין המצה "שהוא הכח והעוז לבחי' יצי"מ", וכיון ש"יסוד כל התורה הוא בחי' יצי"מ"²¹⁸, הרי מובן שענין המצה, שעל ידה באים לבחי' יצי"מ, הו"ע כללי], יתבארו דברי רבינו הזקן בשו"ע הנ"ל באופן חד וחלק. וכמדובר כמ"פ²¹⁹ שבכגון-דא מודגש הקישור והשייכות של נגלה וחסידות כו'.

(212) יג, ב ואילך. קסא, א ואילך. וראה
 לקו"ש חכ"ג ס"ע 37 ואילך. וש"נ.
 (213) רמב"ם הל' יסוה"ת פ"א ה"ט. ובכ"מ.
 (214) בראשית א, ג.
 (215) אה"ת שם ע' תנו.
 (216) פסחים נ, א. וש"נ.
 (217) לקו"ת ואתחנן ו, ג. שה"ש כב, ד.
 (218) ראה גם לעיל ע' 174. וש"נ.
 (219) שם, יא.

כט. תוכן הביאור — ש"לחם עוני" שנילוש רק במים, שאין בהם טעם²²⁰, מורה על העבודה מצד קבלת עול, אתכפיא, ו"מצה עשירה", שנילושה בשמן ויין כו', שיש בהם טעם, מורה על שלימות העבודה מצד טעם ודעת, שע"ז נשלל בדרך ממילא האפשריות לענין של רע (אתהפכא)⁶⁵, ולכן, ביצי"מ, כשיוצאים מהמעמד ומצב ד"עבדי פרעה" ונעשים "עבדי ה'", צריכה להיות העבודה מתוך קב"ע²²¹ ("לחם עוני") שנותנת מקום לרע — יכול לבוא לידי חימוץ [והו"ע קבלת מלכותו ית'²²² — "יקבל עליו עול מלכות שמים תחילה"²²³, ללא עירוב מציאות האדם, כמארז"²²⁴ מאן דמחוי במחוג קמי' מלאכ²²⁵], וזהו הקשר בין מצה עשירה ושלימת האפשרות שיבוא לידי חימוץ, שבפנימיות הענינים תלויים זב"ז — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חט"ז ע' 124 ואילך¹⁸¹.

ועפ"ז יש לבאר דברי רבינו הזקן, שמביא הטעם שצ"ל האפשרות שיוכל לבוא לידי חימוץ כטעם עיקרי, וביחד עם זה מביא הטעם דמצה עשירה, אף שלכאורה אין מקומו כאן (גבי עיסה שנילושה במי פירות בלבד, שבלאה"כ אין יוצאים בה י"ח, כיון שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ), אלא בסעיף ו' (גבי עיסה שנילושה במי פירות עם מים, שיכולה לבוא לידי חימוץ, ורק מפני שהיא מצה עשירה אין יוצאים בה י"ח) — כי, בפנימיות הענינים, החסרון דמצה עשירה הוא שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ, כאמור, שהתחלת העבודה צריכה להיות (לא מצד הבנה

מעט, צריך לבא בגלגול עד ששיג וידע כל מה שאפשר לנשמתו להשיג מידיעת התורה כו", והיינו, שאף שלמד תורה כל ימיו, מ"מ, כיון שלא הי' זה כפי יכולת השגתו, צריך לחזור ולירד למטה כו'.

222 לא מצד הבנה והשגה, אלא מצד גזירת מלך, ש"פורץ גדר" (פסחים קי, א. וש"נ), גם כאשר אין לזה מקום בשכל.

223 ראה ברכות יג, א. מכילתא יתרו כ, ג. ועוד.

224 חגיגה ה, ב.

225 שזהו ענין מיוחד בנוגע למלך דוקא, שהתורה העניקה לו יפוי כח למעלה מהגבלות התורה — שהעונש על העדר קבלת מלכותו אינו לפי ערך החטא, אלא אפילו על דבר קל ביותר, חייב מיתה.

220 ולכן רק השותה מים לצמאו חייב לברך, משא"כ אם אינו שותה לצמאו אינו מברך, כיון שהמים מצד עצמם אין להם טעם (ראה שו"ע אדה"ז או"ח סר"ד סי"ג. וש"נ).

221 אמנם, זהו רק בהתחלת העבודה, דכיון ש"עיר פרא אדם יולד" (איוב יא, יב), אינו יכול להתחיל להיות "עבד ה'" אלא ע"י ההתעסקות עם עצמו, לכפות את הרע, ולמנוע ממנו ענין של הגבהה וחימוץ; אבל לאחרי שישנה כבר העבודה מתוך קב"ע — אזי נדרש ממנו לעבוד עבודתו גם בחב"ד שבפנשו, ולהתייגע בהבנה והשגה בלימוד התורה עד מקום שידו מגעת, ובלשון רבינו הזקן (תניא רפ"ד): "כפי יכולת השגתו ושרש נפשו למעלה", וכפי שפוסק בהלכות תלמוד תורה (פ"א ה"ד) ש"כל מי שיכול להשיג ולידע הרבה ונתעצל ולא השיג וידע אלא

והשגה, אלא) באופן של קבלת עול דוקא, שזהו מעמד ומצב שנותן מקום לחמץ ורע, ויש צורך בהתעסקות ושמירה כו'.

ל. אך עפ"י צריך להבין, מדוע אין יוצאים י"ח במצה שנילושה במים עם מי פירות, מאחר שיכולה לבוא לידי חימוץ, ואדרבה, ממהרת להחמיץ?!

ויש לומר הביאור בזה, שלאחרי שנאסרה מצה שנילושה במי פירות מפני שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ, אזי נעשית "מצה עשירה" דבר האסור בעצם, גם כשמערב מים במי פירות, שאז יכול לבוא לידי חימוץ, ובמילא בטל הטעם שבגללו הי' תחילת האיסור, כך, ש"מצה עשירה" נחשב גם כמו טעם בפני עצמו.

וע"ד שמצינו בכמה גזירות דרבנן, שגם לאחרי שבטל טעם האיסור, הרי זה נשאר דבר האסור בעצם²²⁶.

וכידוע הדוגמא לזה מדיני סוכה [והרי בכמה ענינים ילפינן זמ"ז, כמו החיוב לאכול בסוכה בלילה הראשונה, ש"למדין בגזרה שוה מחג המצות, נאמר כאן בחג הסוכות בחמשה עשר יום לחודש, ונאמר להלן בחג המצות בחמשה עשר יום לחודש, מה ט"ו יום האמור להלן לילה הראשונה חובה לאכול כזית מצה .. אף ט"ו האמור כאן חובה לאכול בסוכה"²²⁷] — בנוגע לסיכוך בנסרים שיש בהם ארבעה, שגם כאשר "הפכן על צידיהן", שהוא פחות מג', פסולה, דכיון שיש שם פסול עליהן, "נעשו כשפודין של מתכת" הפסולין לסכך בכל ענין שהופכן²²⁸.

לא. וביאור הענין בעבודת האדם:

לכאורה אינו מובן: כיון שמי פירות מורה על הבנה והשגה שפועלת אתהפכא, איך יתכן שע"י עירוב מים יוכל להחמיץ?!

אך הענין הוא — שגם מי שעבודתו היא באופן של מצה עשירה, מתוך הבנה והשגה ועריבות ("געשמאָק") כו', הרי גם עליו אמרו חז"ל²²⁹ "אל תאמין בעצמך כו'", ולכן צריך להזהר שהיצה"ר לא יערב מעט מים — מים שאינם ע"פ תורה²³⁰ — שהו"ע ישות עצמו, שאז, הנה לא זו בלבד שיכול לבוא לידי חימוץ, אלא אדרבה, שממהר להחמיץ יותר מאשר מי שלא הגיע לדרגת העבודה ד"מצה עשירה", כיון שההבנה

(228) סוכה יד, ב ובפרש"י.

(229) אבות פ"ב מ"ד. ברכות כט, א.

(230) ראה אבות פ"א מ"א.

(226) ראה צפע"נ לרמב"ם הל' חמץ

ומצה פ"ו ה"ב.

(227) שו"ע אדה"ז או"ח סתרל"ט סי"ז.

וההשגה שלו יכולה להיות מנוצלת באופן הפכי, כמ"ש²³¹ "חכמים המה להרע", היינו, שמנצלים את החכמה כדי להרע (נוסף על החסרון שיכול להיות מצד עצם ההגבלה של ענין ההבנה וההשגה, לעשות רק מה שמונח ומתקבל ("וואָס עס לייגט זיך") בשכלו).

וכללות הענין בזה — כידוע ש"כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו"²³², וכמבואר בספרי מוסר וספרי חסידות²³³ שמי שנמצא במדרגה נעלית יותר צריך להזהר שלא יפול למטה יותר, כי כל הגבוה יותר, כשנופל, נופל למטה יותר, וכמו שאדם הנופל ממדרגתו אזי יכול להיות גרוע יותר מחי' רעה, וכמו"כ יהודי שיש לו נפש אלקית, יכול לגרום הירוס וחורבן ח"ו, ע"י ניצול כחות אלקיים שלא כדבעי, שלא בערך יותר מאשר אינו־יהודי, שהוא מוגבל בכחות הטבע בלבד. ועד"ז אצל בני"י גופא — כמארז"ל²³⁴ "תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה", משא"כ עם הארץ, וכן אמרו²³⁵ "שגגת תלמוד עולה זדון", היינו, "ששגגות נעשות להם כזדונות".

לב. וההוראה מזה — בנוגע לכללות הענין דיצי"מ:

יש זמנים שיהודי נמצא במעמד ומצב שאינו שייך לענין בלתי רצוי, בגלל התעסקותו בתומ"צ, ש"מצוה .. אגוני מגנא", ו"תורה (בעידנא דעסיק בה) מגנא (מן הפורענות) ומצלא" (מיצה"ר שלא יכשילנו לחטא)²³⁶. אבל אעפ"כ, צריך להזהר תמיד מהיצה"ר ש"לפתח חטאת רובץ"²³⁷.

ולכן מוכרח להיות הענין דיצי"מ ברוחניות בעבודה היום־יומית, כאמור לעיל (ס"ט) ש"בכל דור ודור (וכפי שמוסיף רבינו הזקן) ובכל יום ויום חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים",

ולא רק פעם אחת ביום, אלא פעמיים בכל יום, הן בשחרית, במעמד ומצב של אור, והן בערבית, כששורר חושך, שאי אפשר לראות וצריך למשש באפילה כו' ("טאַפן אַ וואַנט"...) — שזהו ענין אמירת ק"ש פעמיים בכל יום, כפי שמבאר רבינו הזקן⁶⁹ "שהיא בחי' יציאת מצרים, ולכן תקנו פ' יצי"מ בשעת ק"ש דוקא .. מפני שהן דבר אחד

(234) שבת קיד, א.

(235) ב"מ לג, ב.

(236) סוטה כא, א (ובפרש"י).

(237) בראשית ד, ז.

(231) ירמ' ד, כב.

(232) סוכה נב, סע"א.

(233) ראה מאמרי אדה"ז הקצרים ע' מח.

אדהאמ"צ בלק ריש ע' איתקצב. אסתר ס"ע

שנא. וש"נ.

ממש", ועד להשלימות של היציאה מכל המיצרים וגבולים, שזהו"ע ד"בכל מאדך"²³⁸ (כמשנת"ל במאמר²³⁸).

ועי"ז נעשית שלימות העבודה במשך כל היום בלימוד התורה וקיום המצוות, ואז באה הגאולה האמיתית והשלימה — "היום אם בקולו תשמעו"²³⁹, ע"י משיח צדקנו.

* * *

לג. דובר אודות קרבן פסח, שאכילתו (מלבד שחיטתו) היא מצוה בפני עצמה (אף שהשחיטה והאכילה מעכבים זא"ז, ולא בא מתחילתו אלא לאכילה), וגם אינה נכללת במצות אכילת בשר קדשים — לפי שהיא בזמן בפ"ע (שחיטה — ביום י"ד, ואכילה — בליל ט"ו²⁴⁰), ויש בה תנאים מיוחדים ("לאכול בשר הפסח .. בתנאיו כו"²⁴¹). וכן בנוגע לפסח שני, שאכילתו אינה נכללת במצות אכילת פסח ראשון — להיותה ב"זמן" בפ"ע, שלולי הפסח אינו זמן מיוחד, ולא כמו אכילת פסח ראשון, שהוא בזמן שמייוחד גם בלא האכילה, להיותו הזמן דיציאת מצרים. ולכן רק פסח ראשון טעון הלל באכילתו — להיותו "לילה המקודש לחג"²⁴². ובפנימיות הענינים: פרטי הציוויים באכילת הפסח הם מפני שפסח הו"ע כללי בחיי בני"י — יציאה מעבדי פרעה לעבדי ה'²⁴³, שנעשית ע"י שחיטת הפסח, שהו"ע המס"נ בשחיטת הע"ז של מצרים,

ראשית", וזה גופא — "בשביל התורה שנקראת ראשית" (פרש"י ורמב"ן ר"פ בראשית), וכפי שאומרים בנוסח תפלת ערבית: "כי הם חיינו ואורך ימינו", וכדברי ר"ע (ברכות סא, ב) שבני"י הם כמו דגים שהים הוא מקום חיותם, ו"כיון שעולין ליבשה (פורשין מדברי תורה) מיד מתים" (ע"ז ג, ב), ולא כמו ברואים שביבשה, שמקבלים חיותם מן היבשה, אבל לא באופן שמציאותם היא מציאות היבשה, ורק דגים בים, מציאותם היא מציאות הים, שלכן, לדעת רשב"ג, כל שהוא מבריית המים אינו חוצץ (מקואות פ"ו מ"ז. ידים פ"ב מ"ב), כיון שמציאותו היא מציאות המים. ואף שאין הלכה כמותו, הרי פסקינן כוותי' בהא דזבחים כב, א — כידוע השקוט"ט בזה (ראה אג"ק חכ"ז ע' שסח בהערה ד"ה אין. ושי"נ).

238 פ"ג (לעיל ע' 316).
239 תהלים צה, ז. וראה סנהדרין צח, א.
240 ולהעיר, שאף להדעה שהפסח אינו נאכל אלא עד חצות (זבחים נו, ב), הרי המציאות של הקרבן פסח צריכה להיות עד הבוקר, שלכן, יש אומרים שלדברי הכל אינו נעשה נותר אלא בעמוד השחר. ראה אנציק' תלמודית ערך אכילת פסחים ס"ו (כרך א ע' תשצב ואילך). ושי"נ.
241 סהמ"צ להרמב"ם מ"ע נו.
242 פסחים צה, ב.
243 וכמ"ש במ"ת "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים גו", "שתהיו משועבדים לי" (יתרו כ, ב ובפרש"י), ובאופן ש"שטרי קודם" (פרש"י בהר כה, נה), ומאז הנה כל המציאות של בני"י היא המציאות התורה — "בראשית, בשביל ישראל שנקראו

ובאופן שהמס"נ נעשית דם ובשר כבשרו, שזהו"ע אכילת הפסח —
הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חט"ז ע' 102 ואילך.

* * *

לד. בנוגע לסדר הכנת המצה — שהיא מהענינים העיקריים של
חג הפסח, כמובן ממארו"ל²⁴⁴ "בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה
ומרור מונחים לפניך", ובפרט שבזמן הזה רק מצה היא מדאורייתא²⁴⁵,
וכמשנת"ל (סכ"ט) שכללות הענין דיצי"מ נפעל ע"י המצה דוקא, שהיא
"לחמא עניא" — מצינו במשנה²⁴⁶ "שלש נשים לשות כאחת כו' שלש
נשים עוסקות בבצק כאחת וכו'", וכמבואר בכתבי האריז"ל²⁴⁷ השייכות
לנשים דוקא.

ויש להוסיף ולבאר הענין גם בפשטות — שזהו לפי שכללות
הגאולה ממצרים היתה ע"י נשי ישראל:

אמרו רז"ל²⁴⁸ "בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו
ישראל ממצרים" — החל מה"מילדות העבריות", שפרה ופועה²⁴⁹, שלא
התפעלו מגזירת פרעה כו', ואדרבה, "ותחיין את הילדים"²⁵⁰, "מספקות
להם מים ומזון"²⁵¹, ועד"ז בנוגע לכל נשי ישראל, שהשתדלו בהענין ד"כן
ירבה וכן יפרוץ"²⁵², ולא התיירו לאו לילך ולילד בשדה, מתוך בטחון
שהקב"ה ידאג למזון התינוקות, כפי שאכן הי' בפועל — ש"מלקט להן
שני עגולין אחד של שמן ואחד של דבש, שנאמר²⁵³ ויניקוהו דבש מסלע
ושמן מחלמיש צור"²⁵⁴, וכך העמידו ריבוי עצום של ילדים, כמ"ש²⁵⁵
"ורבבה גו' ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדים", "בעדרי עדרים"²⁵⁶ —
"כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד (נשים ו)טף"²⁵⁷, ויצאו ממצרים
"ביד רמה"²⁵⁸, ובעת קרי"ס, "כשנגלה הקב"ה על היס, הם הכירוהו
תחלה"²⁵⁶.

(244) נוסח הגש"פ — ממכילתא בא יג,	(241) פרש"י עה"פ — מסוטה שם. שמו"ר שם, טו.
(245) פסחים קכ, א.	(242) שם, יב.
(246) שם מח, ב.	(243) האזינו לב, יג.
(247) בליקוטי הש"ס לפסחים שם.	(244) סוטה שם. שמו"ר שם, יב.
(248) סוטה יא, ב. שמו"ר פ"א, יב.	(245) יחזקאל טז, ז.
(249) שמות א, טו.	(246) סוטה ושמו"ר שם.
(250) שם, יז.	(247) בא יב, לו.
	(248) בשלח יד, ח.

ועד כדי כך, שאפילו משה רבינו, שהי' "שקול כנגד כל ישראל"²⁵⁹, ורועה נאמן (שבחר בו הקב"ה לרעות את עם ישראל, לאחר שבחנו במרעה צאן, וראה שהוא ראוי לכך²⁶⁰), הנה גם לידתו היתה בזכות בת ישראל — כמסופר בגמרא²⁶¹ ש"עמרם גדול הדור הי' כיון שגזר פרעה הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו"²⁶², אמר, לשוא אנו עמלין, עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן, אמרה לו בתו, אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה וכו", ובגלל זה שינה הנהגתו ו"עמד והחזיר את אשתו" (וכתוצאה מזה "עמדו כולם והחזירו את נשותיהן"), ועי"ז נולד משה (שהרי רק משה נולד לאח"ז, כי אהרן ומרים כבר נולדו לפני"ז).

לה. ו"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"²⁵ — שגם הגאולה העתידה לבוא תהי' בשכר נשים צדקניות שבדור:

לפי כל הסימנים על "עקבות משיחא" שנאמרו בדברי חז"ל (בסוף מסכת סוטה ומסכת סנהדרין²⁶³) — הנה דורנו זה הוא דרא דעקבתא דמשיחא, שעליו נאמר²⁶⁴ שהוא הגלגול של הדור שיצא ממצרים.

ובהתאם לכך צריכה להיות הנהגת נשי ישראל בדורנו כמו הנהגת הנשים צדקניות שבאותו הדור — להעמיד ילדים כאלו שלא זו בלבד שיכירו את הקב"ה, אלא עוד זאת, ש"יכירוהו תחילה", לפני האבות, ואדרבה: הם יודיעו זאת להאבות, כמ"ש²⁶⁵ "והשיב לב אבות על בנים", ומפרש רש"י: "ע"י בנים".

— ולא כדעת הטועים שזהו ענין ששייך לגדולים דוקא; זוהי טענת פרעה: "לכו נא הגברים ועבדו את ה'"²⁶⁶, ואילו משה רבינו אומר: "בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותינו גו' כי חג הי' לנו"²⁶⁷, כלומר, כדי לחגוג עם הקב"ה צריכים להעמיד את "נערינו" כמו שצריך להעמיד את "זקנינו", וכשם שצריכים להתייגע עם "בנינו", כך צריכים להתייגע עם "בנותינו", מבלי לחלק בין נער לזקן, בן לבת.

ואף שישנה גזירת פרעה לחנך את הילדים באופן המתאים למנהגי המדינה, כידוע²⁶⁸ בפירוש "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת

ד. שער הגלגולים הקדמה כ'.	(259) מכילתא שבהערה 171.
(265) מלאכי בסופר.	(260) ראה שמו"ר פ"ב, ב.
(266) בא יו"ד, יא.	(261) שם יב, א.
(267) שם, ט.	(262) שמות א, כב.
(268) ראה גם שיחת אחש"פ תשכ"ד סל"ג	(263) צז, א.
(תו"מ חל"ט ע' 339). ושי"נ.	(264) ראה ל"ת וסה"ל להאריז"ל שמות ג,

תחיון" 262 — לא מתפעלות הנשים מגזירה זו, "כי חיות הנה" 269, הן מקבלות חיות מהקב"ה בעצמו, ומוכנות לילך לשדה וכו'.

וכאשר מחנכים את הילדים באופן כזה, אזי לא צריכים לדאוג לפרנסה, אלא בוטחים בהקב"ה שיפרנס אותם בהרחבה — למעלה מדרך הטבע או בדרך הטבע, כפי שירצה,

ובודאי שהקב"ה מקיים את הבטחתו — "ויניקהו דבש מסלע גוי", היינו, לא סתם מזונות, באופן של צורך ב"סידורא דפת" 270, "הזורע והחורש כו" 271, אלא באופן שהקב"ה נותן מזון מוכן, ללא פסולת, ומזון משובח, כמו דבש ושמן, כדברי חכמי הרפואה שעל ידם נעשה גידול הגוף במהירות יותר, וכידוע גם במעלת הדבש שכל דבר שנופל לתוכו מתהפך לדבש כו" 272,

ובנוגע לדאגות הפרנסה — בכוא הזמן — משאירים זאת להקב"ה שהוא "זן ומפרנס לכל" 273, ומסתפקים בעשיית כלי ע"י "אצבע קטנה" 274, ויתירה מזה — כמ"ש 275 "השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך", וכפירוש רבינו הזקן 276 ש"יכלכלך" הוא מלשון כלי, והיינו, שגם את ה"כלי" עושה הקב"ה בעצמו.

ובודאי יש אפשרות קרובה למעשה בפועל לעשות כל ענינים אלו, ומתוך שמחה וטוב לבב.

ואז — "כימי צאתך מארץ מצרים", יוצאים מהגלות, "ביד רמה" 258, "בריש גלי" 277, בקרוב ממש, ע"י משיח צדקנו. [כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון ה"בינוני"].

* * *

לו. דובר במאמר 278, שלאחרי שישנו הענין של פתיחת צינור ושביל כו', אזי נקל יותר לפעול המשך הענין כו'.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע לגאולה הכללית, שלאחרי פתיחת הצינור של הגאולה ממצרים (אף שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה 279)

---

(269) שמות שם, יט.	(275) תהלים נה, כג.
(270) שבת עד, ריש ע"ב.	(276) ראה סה"מ עזר"ת ע' קז. תפר"ח ע'
(271) שם עג, סע"א (במשנה).	כה. תרצ"ט ע' 21. סה"מ קונטרסים ח"ב
(272) ראה אנציק' תלמודית בערכו (כרך ז	שלח, סע"ב.
ס"ע קצח ואילך). וש"ג. וראה גם תו"א קו, ד.	(277) ת"א עה"פ.
(273) נוסח ברכה הא' דברהמ"ז.	(278) פ"ט (לעיל ע' 325 ואילך).
(274) ראה קה"ר ושהש"ר בתחלתם.	(279) זו"ח ר"פ יתרו.

אזי נקל יותר לפעול את הגאולה העתידה לבוא — כן הוא גם בנוגע לגאולה הפרטית:

לאחרי שישנה כבר ההתחלה שכו"כ מבנ"י יצאו ממדינה ההיא ונסתדרו באופן חסידותי בכפר חב"ד — הרי זו פריצת גדר, ועד לדרך סלולה, עבור כל אלו שנמצאים עדיין שם, שבקרוב ממש יצאו בהמון ויבואו לארצנו הקדושה, ומתוך שמחה יתאחדו עם קרוביהם וידידיהם שנמצאים כבר בכפר חב"ד²⁸⁰.

ועד שנעשית דרך המלך — שבה הולכים לקראת מלכו של עולם — לבוא לקיום היעוד "קהל גדול יבואו הנה"²⁸¹, ו"שמחת עולם על ראשם"²⁸², בעגלא דידן.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון אדמו"ר מהר"ש, ניגון הכנה, ניגון רבינו הזקן בן ד' הבבות (בבא הד' — ג"פ), והניגון "ניע זשוריצי כלֶאֶפְצִי"].

* * *

לז. כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' נוהג להזכיר אודות ג' השיעורים דחת"ת,

— והשיעורים הם: חומש — ללמוד בכל יום חלק מפרשת השבוע עם פירוש רש"י, ביום ראשון — מהתחלת הפרשה עד שני, ביום שני — משני עד שלישי, וכן הלאה, ועד לסיום הפרשה ביום השבת; תהלים — כפי שנחלק לימי החודש; ותניא — כפי שחילק לימי השנה, וכבר נדפס ב"מורה שיעור" —

באמרו — בהתוועדות של חג הפסח²⁸³ — שזהו ענין שנוגע בנפש, וממשיך כל הענינים הנצרכים.

ע"כ דברי הרב.

ומובן, שכל זה הוא בהוספה על לימוד הנגלה והחסידות בשקידה והתמדה, ובלשון רבינו הזקן בתניא²⁸⁴: "כדת הניתנה לכל אחד ואחד בהלכות תלמוד תורה", בשמחה ובטוב לבב, וכל המוסיף, מוסיפין לו בברכת ה', בגשמיות וברוחניות גם יחד.

283) שיחת יום אחש"פ תש"ה ס"ב (סה"ש תש"ה ע' 96 ואילך).
284) פל"ד (מג, ריש ע"ב).

280) ראה גם לעיל ע' 284. וש"נ.
281) ירמי' לא, ז.
282) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא.

[לאחרי ברכת המזון, תפלת ערבית והבדלה — חילק כ"ק אדמו"ר שליט"א להנאספים שיחיו בידו הק' מ"כוס של ברכה".

וטרם צאתו אמר:]

יתן השי"ת קיץ שמת, ותמיד בריא ("אָ געזונטער תמיד").

